

بیانی از وضع تاریخی و سیاسی و اجتماعی و فرهنگی خراسان از اوایل قرن دوم الی قرن سوم هجری

یعقوب لیث صفاری

نویسنده : دکتر بصیر کامجو

یعقوب فرزند لیث صفاری فرزند معدل (254 تا 265 ه.ق.) تاجیک تبار ایرانی ، مردی بود از قریه « قرنین » در سیستان خراسان او نیز از میان مردم برخاسته بود و توده های مردم به شخصیت و روش یعقوب لیث اعتماد داشتند. او با احساس میهن دوستی و اندیشه آزادی خواهی و عیاری در برابر تهاجم اعراب ظهور کرد و در سال (254 ه.ق. / 875 میلادی) با خلع امیر سیستان « درهم نصر » ، از طرف مردم با امارت منصوب شد ، و برای نخستین بار بعد از اسلام و تسلط عرب بر خراسان دولت مستقل خراسان را بر اساس استقلال ملی بنیاد نهاد و دست خلیفه و عمال او را از خراسان زمین کوتاه کرد. و در سال 265 ه.ق. / 886 میلادی چشم از جهان پوشید.

در جریان فرمانروایی او - تاریخ و ادب ، نجوم و حساب ترقی کرد. زبان فارسی در دوره صفاری در سراسر خراسان بویژه در دو سوی رود جیحون در بستر اساسی فرآیند رشد و گسترش و غنای گویش خوانش و نگارش خود قرار گرفت . در مورد فرمانروایی یعقوب لیث صفاری جادارد که در مقالات تاریخی دیگر بگونه ایجاز بیانی خواهیم داشت .

نخستین شاعران فارسی سرا در دربار یعقوب لیث صفاری پدیدار شدند. اگرچه نمونه هایی از شعر به زبان پارسی از پیش از این دوران وجود دارد ولی بررسی آنها آشکار میسازد که در آن زمان شعر پارسی هنوز قوام نیافته بود گرچه زبان اشعار پارسی دری است، وزن آنان به طور مطلق عروضی نیست. نمونه ای از اینگونه اشعار که تعدادشان انگشت شمار است ، در دست است . (1)

از محمد فرزند وصیف شاعر مشهور خراسان در وصف یعقوب لیث صفاری چنین اشاره می شود :

ای امیری که امیران جهان خاصه و عام

بنده و چاکر و مولای و سگبند و غلام

ازلی خطی در لوح که ملکی بدهید

با بی یوسف یعقوب بن اللیث همام

به لتمام آمد زنبیل و لتی خورد پلنگ
لتره شد لشکر زنبیل و هبا گشت کنام
لمن الملك بخواندی تو امیرا بیقین
با قلیل الفئه کت زاد در آن لشکر کام
عمر عمار ترا خواست و زو گشت بری
تیغ تو کرد میانجی به میان دد و دام
عمر او نزد تو آمد که تو چون نوح بزی در
آکار تن او، سراو باب طعام (2) (3)

صفاریان نخستین خانواده تاجیک ایرانی، خراسان بودند که دست اعراب را از سرزمین شان کوتاه ساخته و برای نخستین بار زبان بومی فارسی را از نو جایگزین زبان عربی ساختند.

ولی با استقرار حاکمیت سیاسی سلسله دودمان تاجیکان ایرانی و پیدایی دوباره حرکت رشد یابنده فکری - علمی ادبی و فلسفی اندیشمندان و علمای این خطه باستان، رکود گذرای فرهنگی پایان میپذیرد. جهت شناخت و معرفی بهتر ظرفیت فرهنگی و علمی و ادبی حوزه تمدنی خراسان اینک بگونه مشتم نمونه خروار، از دست آورد های فرهنگی - اندیشمندان و علمای این سرزمین به ایجاز کامل یادی میکنیم:

کهن ترین اشعار رسمی و عروضی پارسی دری وابسته به قرن سوم هجری است این اشعار به هفت شاعر خراسان متعلق میباشد نام این سخنوران در عهد طاهریان و صفاریان ثبت شده است. 58 بیت متفرقی که ازین هفت شاعر بجا مانده است. (4) که در کتاب عظمت فرهنگی خراسان، نوشته این قلم به چاپ رسیده است.

منابع و مأخذ

- 1- همان کتاب، ص 91 - 96.
 - 2 - « تاریخ ادبیات در ایران » داکتر ذبیح الله صفا، ج 1 ص 179.
 - 3 - تاریخ سیستان، تصحیح ملک الشعرا بهار؛ چاپ دوم، تهران: خاور، سال 1314، ص 210، 253، 260، 286.
 - 4 - « مجمع الفصحا »، مؤلف: رضا قلی خان هدایت، ج اول، بخش دوم، ص 1184.
- و « تاریخ ادبیات در ایران »، مؤلف: داکتر ذبیح الله صفا، ج اول، ص 180.

